

Arkeologisk utredning

Södermanland
Ytterjärna och Överjärna socknar
Södertuna arbetsområde
Håknäs 12:1, 17:1, 17:2 och Tälleby 1:32

1990–1991

Uppsala universitet
Institutionen för arkeologi
Förlagsavdelningen
Glossavianum
S-753 10 Uppsala
Tel 018-46 20 82, Fax 018-69 82 10

Riksantikvarieämbetet
Byrån för Arkeologiska Undersökningar
Rapport

R A P P O R T

Arkeologisk utredning

SÖDERMANLAND, YTTERJÄRNA OCH ÖVERJÄRNA SOCKNAR, SÖDERTUNA ARBETSOMRÅDE, HÅKNÄS 12:1, 17:1, 17:2 OCH TÄLLEBY 1:32

INLEDNING

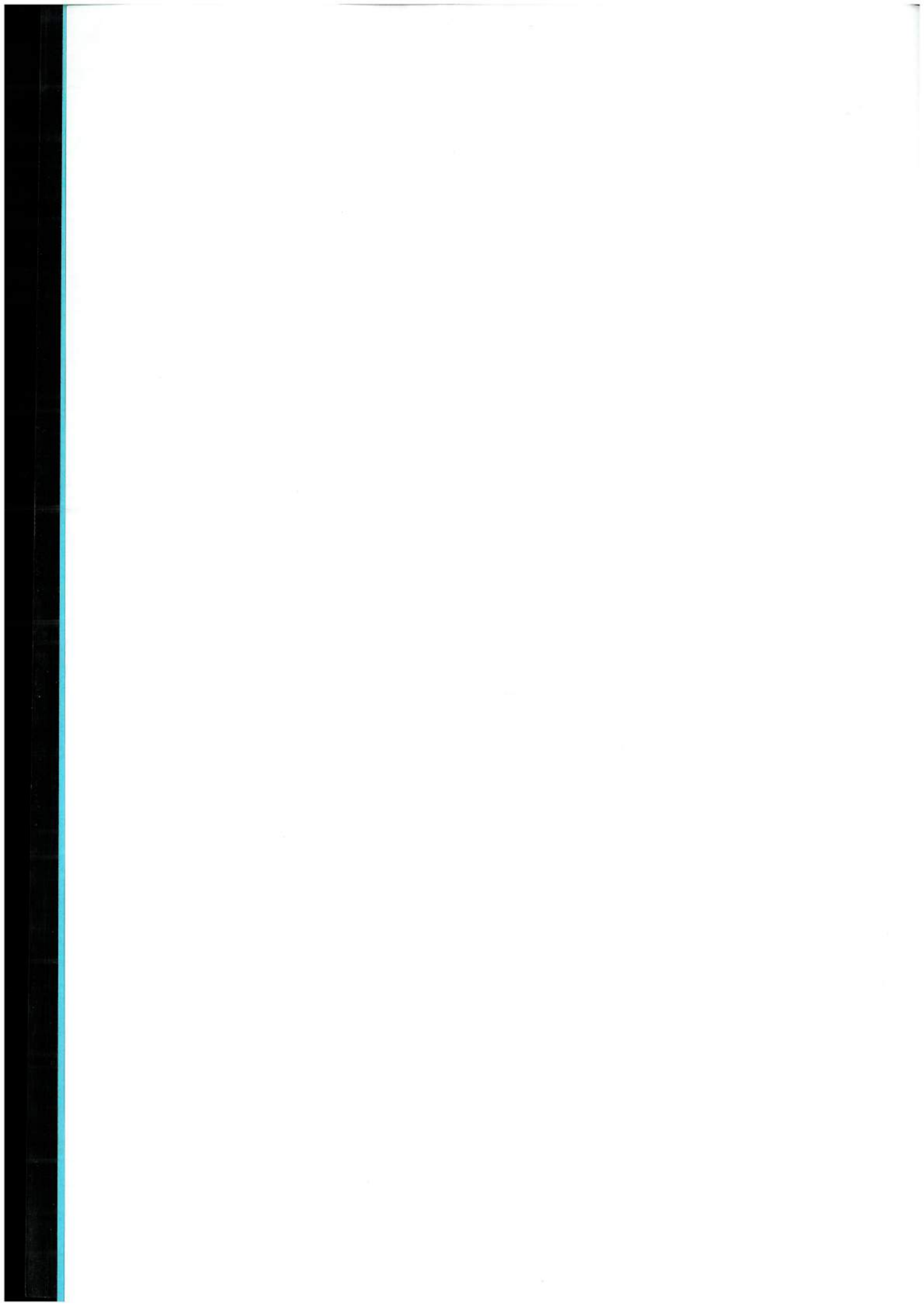
Riksantikvarieämbetets byrå för arkeologiska undersökningar, UV-Mitt, har på uppdrag av Södertälje kommun, Stadsarkitektkontoret genomfört en särskild utredning inom fastigheterna Håknäs 12:1, 17:1, 17:2 och Tälleby 1:32 i Ytterjärna och Överjärna socknar (RAÄ dnr 1219/90). Utredningen föranleddes av planerad hotell- och industrietablering i området. Fältarbetet genomfördes den 3 till 6 september 1990 och 7 till 13 maj 1991.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Södertuna arbetsområde ligger väster om E4 invid avfarten mot riksväg 57 omkring 1,5 km öster om Järna. Det terrängavsnitt som är föremål för utredning, är i huvudsak beläget i en syd- och sydostsluttning ner mot en lerslätt. Sydöstra delen, som ansluter till avfarten och riksvägen ligger 10 m ö h. Mot nordväst höjer sig marken upp mot 30 m ö h. Därefter reser sig det skogsklädda berget brant uppåt. Centralt i området ligger Vägverkets vägstation. Bortsett från denna utgörs planområdet av åker och betad hagmark. Mellan planområdet och Järna sluttar marken ner mot en dalgång. Här återfinns omväxlande hagmark, åker och skogsklädda impediment.

Norr om vägstationen finns en skärvstenshög, RAÄ 194. Intill denna syns även flera svårtolkade stensamlingar. Strax utanför området i väster ligger ytterligare två skärvstenshögar, RAÄ 106.

I områdets närhet förekommer fornlämningar från bronsålder fram till vikingatid. I norr ligger några högt belägna stensättningar. En av dessa, RAÄ 195, befinner sig på krönet av en utskjutande bergklack intill utredningsområdet. I avfarten i öster ligger ett svårt skadat röse, RAÄ 114. I samband med byggandet av E4:an undersöktes ett gravfält från folkvandringstid-vikingatid, RAÄ 196, beläget nordost om det nu aktuella området. Ett vikingatida gravfält i sydost, RAÄ 96, är även det undersökt.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

De synliga fornlämningarna i kombination med det synnerligen goda läget i sydösts lutningen talade för att det inom arbetsområdet kunde finnas boplatser eller rester efter sådana. Syftet med den aktuella utredningen var att klargöra förekomsten av sådana i markytan ej synliga lämningar.

OMRÅDESBESKRIVNING

Efter besiktning av området befanns fem områden, här benämnda A-E, kunna utgöra lämpliga boplatslägen. Inom dessa drogs vid fältarbetet 1990, 22 provschakt. Den avbanade ytan var då 1 239 m². I maj 1991 återupptogs utredningen inom område B och C, varvid 13 schakt om totalt 814 m² undersöktes.

Område A Schakt 1-4 och 35

Sydöstra delen av utredningsområdet. Området ligger mellan 10 och 19 m ö h. Detta parti har blivit mycket skadat i samband med vägbygget.

Område B Schakt 5-8, 28-34

Norra delen av en svag sydostsluttning i åker nedanför skogspartiet. Höjden är mellan 20 och 30 m ö h. Denna yta bedömdes utgöra ett lämpligt boplatsläge.

Område C Schakt 9-12, 22-27

Området utgörs av en igenlagd åker och hagmark norr om vägstationen samt åker och ett skogsbevuxet höjdstråk i öster. I västra delen av området ligger RAÄ 194.

I nordvästra delen når området upp till mellan 25 och 27 m ö h. Detta område bedömdes vara lämpligt för en bosättning. I öster sluttar marken svagt ner mot åkern. Här finns ett mindre markerat bergsparti.

Område D Schakt 13-18

Området utgörs av en betad sydsluttning mellan 20 och 30 m ö h, väster om vägstationen. Strax utanför utredningsområdet återfinns skärvstenshögar, RAÄ 106.

Område E Schakt 19-21

Sydväst om RAÄ 106, mellan 20 och 23 m ö h, norr och väster om en transformatorstation. Området omges av mindre bersklackar.

RESULTAT OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG

I område **A** medför de omfattande markarbetena vid anläggandet av motorväg och trafikplats, ett ras invid riksväg 57, samt omdragning av riksvägen att inga spår av eventuella lämningar står att finna.

I område **B** påträffades i schakt 5 en härd innehållande rikligt med skärvsten, samt en härdbotten i schakt 30. Vidare framkom boplatsindikationer i schakt 34. Dessa utgörs av en kolkoncentration samt tre mörkfärgningar, varav två bedömdes vara härdbottnar. Dessutom påträffades en flintskrapa i åkern väster om schaktet.

I område **C** påträffades några anläggningar som troligen är recenta. Intill RAÄ 194 framkom i schakt 22 skärvig sten och kol.

I områdena **D** och **E** drogs flera provschakt. Spår av plöjning och gödning med hushållsavfall från sen tid förekommer. Området kring transformatorstationen var till en del omrört vid kabeldragning.

Utredningen ger ingen möjlighet att mer än översiktligt bedöma de påträffade boplatslämningarna. För fastställande av dessa fornlämningars karaktär och utbredning, föreslås, inför en eventuell exploatering en förundersökning inom område **B** samt vid RAÄ 194.

Inom områdena **A**, **D** och **E** har inga spår av förhistoriska lämningar påträffats. Inom dessa områden bedöms inga ytterligare arkeologiska insatser vara nödvändiga.

Stockholm i juni 1991

Ulf Strucke

Yvonne Frykberg

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Utredningen genomfördes den 3-6 september 1990 och 7-13 maj 1991. Arbetet genomfördes av Britta Kihlstedt, Ulf Strucke och Yvonne Frykberg. Rapportarbetet utfördes av Ulf Strucke samt Yvonne Frykberg. För fältarbetet åtgick under 1990, 56 timmar samt 36 maskintimmar. Arbetsinsatsen 1991 uppgick till 40 arkeologtimmar och 24 maskintimmar. Totalt avbanades 2 053 m².

Undersökningsområdet återfinns på ekonomiska kartans blad 10I 0a, Järna, och anges med koordinaterna x6553,7 y1602,57. Höjd över havet är mellan 10 och 30 m.

Kartering av provschakt gjordes på grundkarta i skala 1:1 000. Dokumentationsmaterial förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet, ATA, Riksantikvarieämbetet, Stockholm. Dnr 1219/90.

Undersökningen genomfördes efter underhandsmedgivande från länsstyrelsen i Stockholms län 1990-08-03.

SCHAKTBESKRIVNINGAR

Utredning 1990

Schakt 1   3 x 21 m

Beläget i områdets sydöstra del. Schaktet drogs i en sydsluttning från en gräsbevuxen höjd. Övre delen utgjordes av fyllnadsmassor, asfalt, sprängsten. Sprängd berggrund påträffades på 0,7 m. Nedre delen utgjordes av påförd lera till 1,5 m. Därunder framkom grusig, stenig mjäla.

Schakt 2   3 x 11 m

Schaktet drogs i närmast plan åkermark, och grävdes till 0,4 m djup. Enstaka klumpar av asfalt förekom i ploglagret ner till 0,3 m. Därunder varvig lera.

Schakt 3   2,5 x 24 m

Schaktet drogs i åkermark som sluttade svagt mot västsydväst, och grävdes till 0,4 m djup. Det 0,3 m djupa ploglagret innehöll krossten, asfalt och sand. Därunder kom varvig lera.

Schakt 4   3-6 x 9-20 m

Schaktet drogs på en mindre förhöjning i åkermarken och grävdes till ett djup mellan 0,4 och 1,2 m. Ploggången syntes ned till 0,3 m. Därunder kom i nordvästra delen lera. Östra och södra delen var omrörd ned till 1,2 m djup. Därunder vidtog lera. På några platser var marken orörd under ploglagret. Där påträffades på 0,3 m djup tre gropar. Dessa var 0,4 m i diameter och fyllda med rödbrun kompakt lera. I norra delen framkom en anläggning(?) med skärvig sten, sot och kol. Anläggningen kan utgöra resterna av en härd. Området mycket förstört.

Schakt 5   3-5 x 25 m

Schaktet upptogs i områdets nordöstra del över en naturlig, mot sydost svagt sluttande platå, och grävdes i vissa partier till 0,6 m djup. I huvudsak dock 0,35 m. Ploggången kunde följas till 0,3 m. I schaktets mellersta del framkom en härd (A1), ca 1,0 m i diameter. Denna innehöll sot, kol och rikligt med skärvig och skörbränd sten. Kolprov togs.

Schakt 6   3,5 x 16 m

Schaktet upptogs i sydsluttande åkermark i områdets norra del, och grävdes till 0,4 m djup. Ploggången kunde följas till 0,3 m. I norra delen var jordmånen lerblandad sandig morän med en del sten. Mot sydväst framkom varvig lera under ploglagret. I schaktets mellersta del löpte ett täckdike i öst-västlig riktning. Söder om detta syntes en färgning, 0,3 m i diameter

med skålad profil. Troligen ett stenavtryck. Ytterligare en färgning med kol, trärester och tegel påträffades. I övrigt kol och tegelsplitter i ploggången.

Schakt 7   3,5 x 22 m

I nordostligt sluttande åkermark upptogs ett schakt vilket grävdes till ca 0,45 m djup. Ploggången var 0,25-0,35 m. I denna påträffades enstaka kolbitar och tegelsplitter. I nordväst vidtog under detta; lera, mjäla och sand i mindre linser. Här syntes fyra 0,1-0,4 m vida färgningar med fyllning av myllblandad mjäla och tegelflis samt kol. Dessa tolkades som pinnhål. Troligen stängsel från senare tid. I sydöstra delen kom styv varvig lera i botten.

Schakt 8   3,5 x 20 m

Schaktet drogs genom en svag naturlig platå i åkermark. Nedanför denna sluttade marken svagt mot sydost. Schaktet var ca 0,5 m djupt. Ploglagret var 0,3-0,4 m, och därunder kom varvig lera. Två täckdiken gick genom schaktet. I anslutning till dessa låg en stensamling, ca 1,5 m i diameter. Denna var fylld med myllblandad lera, tegelflis och halm. Troligen recent.

Schakt 9   3 x 33 m

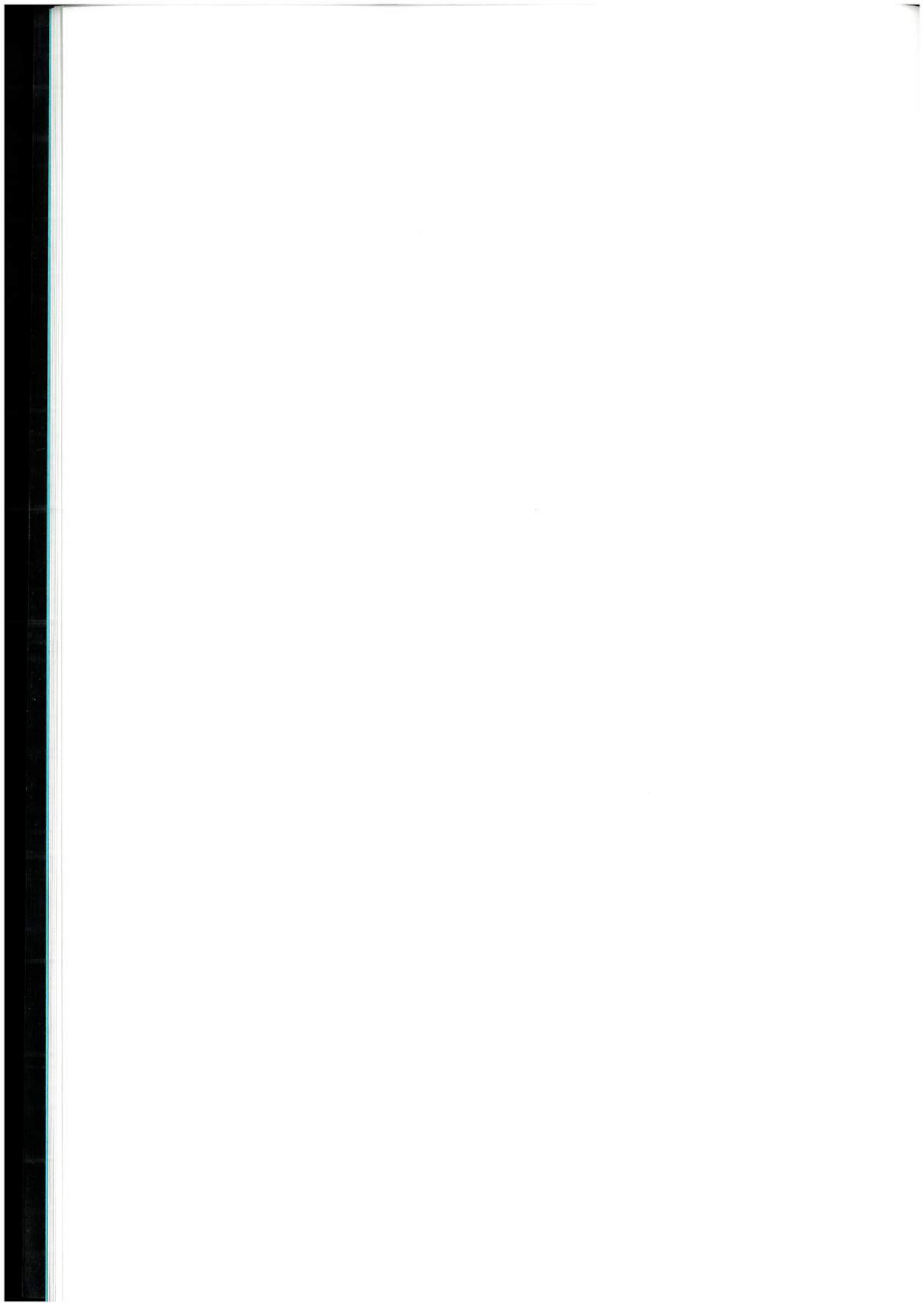
Schaktet drogs i hagmark i en svag sluttning mot söder, och grävdes till 0,4 m djup. Ställvis dock ner till 0,7 m. Schaktet omgavs av mindre bergsklackar. Ner till 0,3 m var det myllblandad mo. Synbarligen var det ett gammalt ploglager med tegel, porslin och järnskrot. Därunder syntes ett 0,05-0,1 m tjockt skikt med moig mjäla och enstaka stenar och grus. På större djup övergick lagret till varvig lera. I schaktets mellersta del framkom lager med ljus finsand. I nordvästra delen syntes partier med myllblandad grusig mo med tegelflis ned till 0,6 m.

Schakt 10a   3 x 13 m Ö-V, 3 x 11 m NV-SÖ

Schaktet drogs i en trädbevuxen hage på relativt plan mark med ställvis berg i dagen. Schaktet grävdes till mellan 0,25 och 0,4 m djup. Ner till 0,2 m var jordarten myllblandad moig morän. Berg i dagen förekom i västra och mellersta delen. Ljus moig mjäla påträffades i öster. Där schaktet vinklade av mot öster påträffades en rundad oregelbunden härd? ca 0,8 m djup med eldskadad sten och ej helt förkolnad ved. Anläggningen bedömdes som recent.

Schakt 10b   3,5 x 10 m

Schaktet utgjorde förlängning av 10a ut i den äldre åkern, och grävdes till 0,35 m djup. Ner till 0,3 m syntes det äldre ploglagret.

Schakt 11   3,5 x 21 m

Schaktet drogs i plan hagmark mellan mindre bergsklackar. Schaktet grävdes till 0,4 m djup. Ploggången var upp till 0,3 m. Jordarten var mo med inslag av mylla. I schaktet påträffades små mängder kolsplitter och tegel. I norra delen framkom en rundad sotfläck ca 0,35 m i diameter och 0,05 m djup. Omkring 3 m norr om denna påträffades spår av ett äldre täckdike.

Schakt 12   1,5 x 9 m

Schaktet upptogs i hagmark, och grävdes till 0,4 m djup. Ploggången var 0,25-0,3 m. I botten kom varvig lera.

Schakt 13   3,5-4 x 42 m

Schaktet drogs i mot sydost sluttande hagmark, och grävdes till 0,6 m djup. Ploglagret var 0,3 m. Väster om schaktet på impediment låg en skärvstenshög. I botten kom varvig lera.

Schakt 14   3,5 x 8 m

Schaktet drogs i sydsluttande hagmark, och grävdes till 0,6 m djup. Ploglagret var 0,25-0,3 m. I botten kom varvig lera.

Schakt 15   4 x 10 m

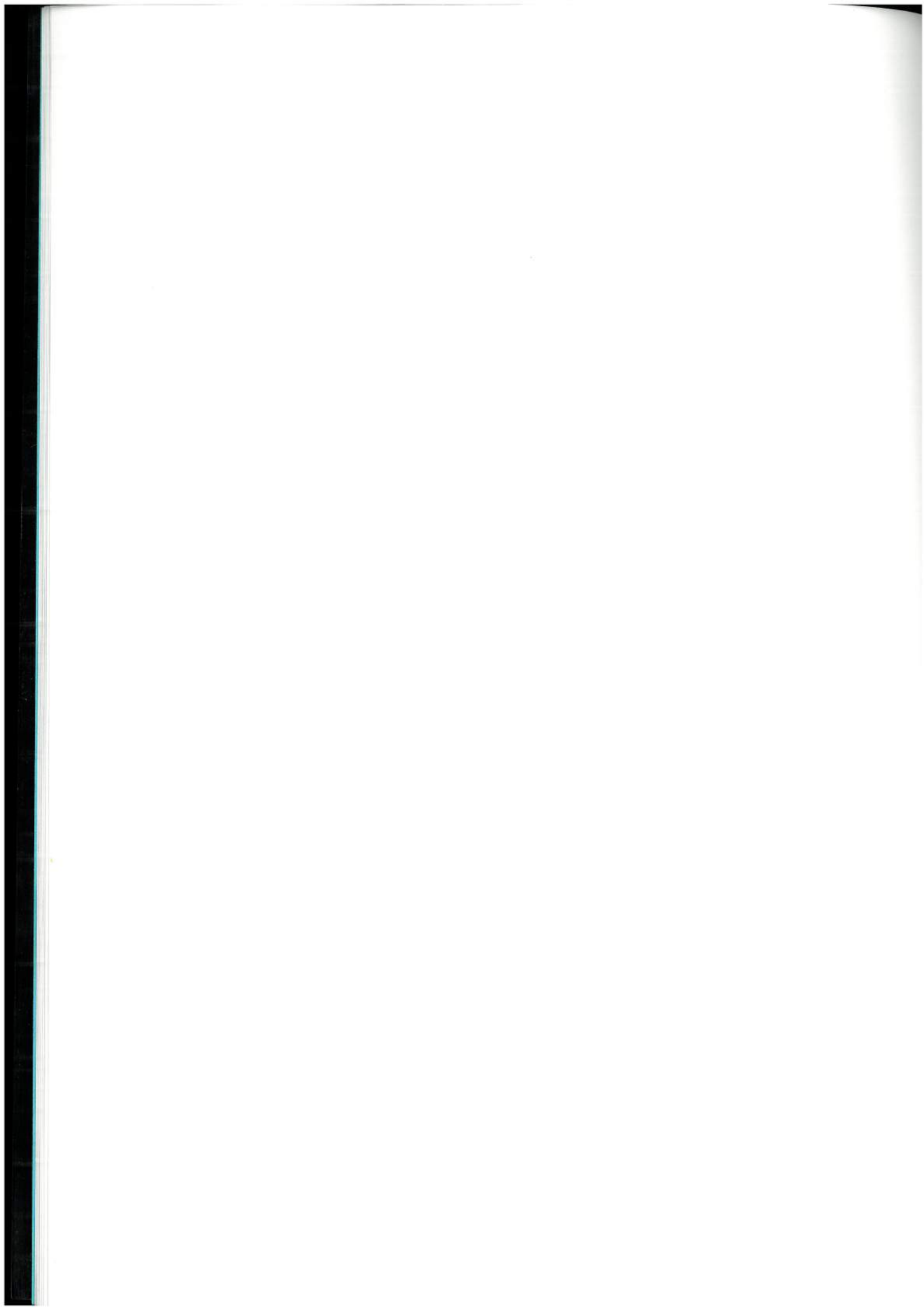
Söder om schakt 14 upptogs schaktet i svag sydsluttning. I nordväst utvidgades schaktet med en 2,5 x 2,5 m stor ruta. Schaktet omgavs av mindre bergsklackar, och grävdes till 0,4 m djup.

Schakt 16   3-5 x 14 m

Schaktet upptogs i en svag sydsluttning. Detta grävdes till 0,6 m. Ploglagret var 0,3 m, och under detta syntes i norra delen ljus mjäla och därunder lera. I söder gick ploglagret ner i den varviga leran. I den mellersta delen skönjdes spåren av ett äldre täckdike.

Schakt 17   3-4 x 8 m

Schaktet upptogs i hagens sydöstra del på en svag terrass invid mindre bergsklackar, och grävdes till 0,6 m. Ploglagret var 0,3 m. I botten kom mjälig lera.

Schakt 18   4-5 x 9 m

Schaktet upptogs i en svag förhöjning i anslutning till mindre hållar i en svag sydslutning i hagmark och grävdes till 0,6 m djup. Ploglagret syntes till 0,3 m och bestod av mjällig lera. I norra delen påträffades en rundad 1 m vid stensamling delvis bestående av sprängsten.

Schakt 19   4 x 8 m

Schaktet upptogs i svag sydslutning i hagmark, och grävdes till 0,4 m djup. Ploggången, 0,3 m, bestod av myllablandad mjäla. Därunder vidtog lera.

Schakt 20   3,5-4 x 8 m

Schaktet upptogs 6 m söder om schakt 19. Helt identiska förhållanden.

Schakt 21   4 x 10 m

Schaktet upptogs 25 m väster om schakt 19 i svag sydostslutning. Helt identiska förhållanden.

Schakt 35   4 x 8 m

Schaktet drogs i åkermark. Plogdjupet var 0,4 m och schaktet, som inte grävdes till steril botten var 1,5 m djupt. Asfaltklumpar och krossten påträffades så djupt schaktet grävdes.

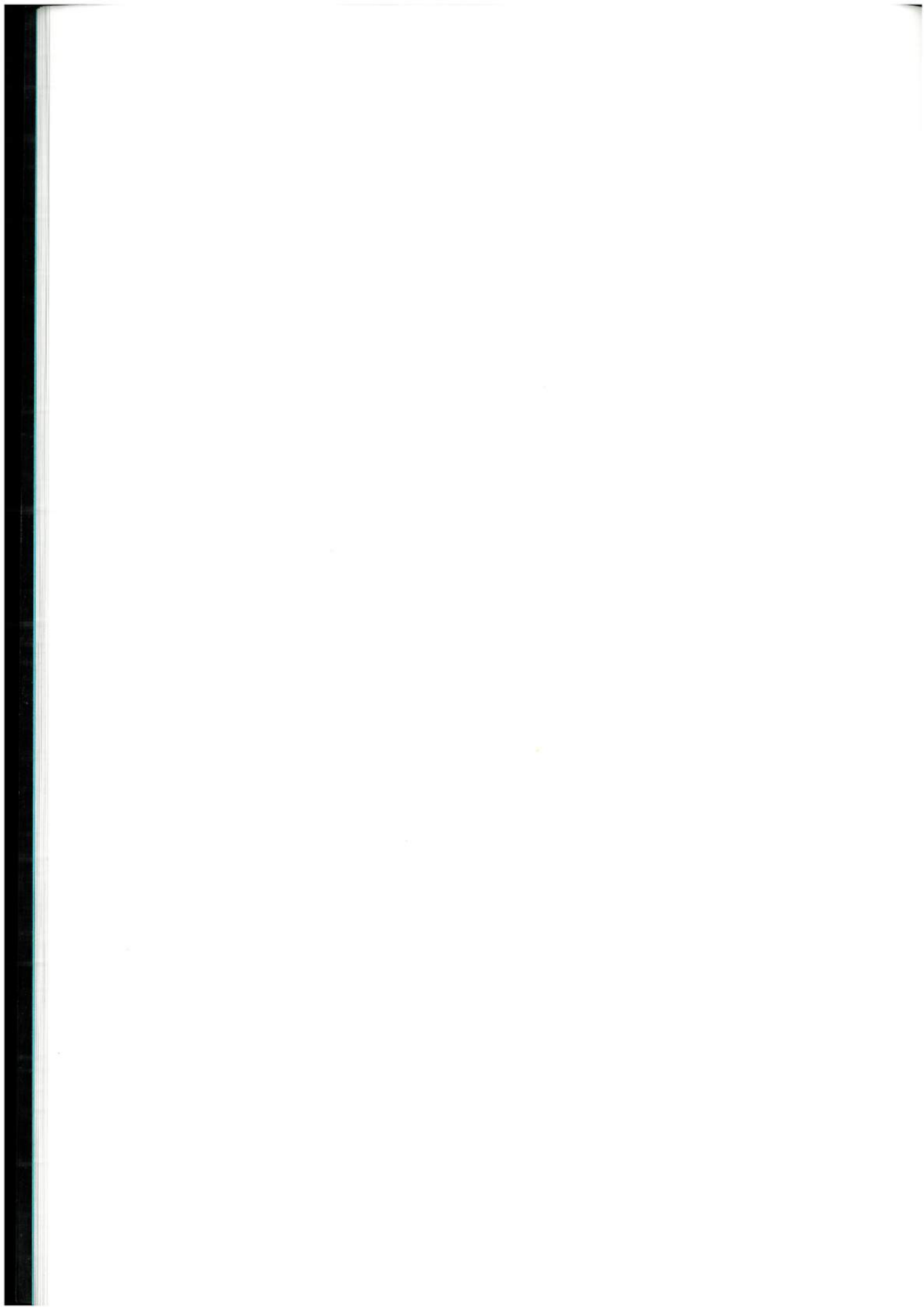
Utredning 1991

Schakt 22   3,5 x 4 m

Schaktet upptogs i hagmark som sluttade svagt mot söder, strax väster om fornlämning 194, och grävdes till 0,4 m djup. Plogdjupet var 0,2 m och därunder vidtog grå lera. Skärvig sten och kol påträffades spritt i schaktet.

Schakt 23   4 x 25 m

Schaktet upptogs i sydslutningen väster om schakt 22 mellan två impediment i hagmark. Ploggången syntes ned till 0,2 m och schaktdjupet var 0,5 m. I centrum av schaktet låg en 0,4 x 0,5 m stor sten och ca fem mindre stenar påträffades i den södra delen av schaktet. Därunder kom grå hårt packad lera.

Schakt 24   4 x 19 m

Schaktet drogs nordväst om ett impediment genom en mindre förhöjning i hagmarken, och grävdes på vissa partier ner till 0,5 m djup. Ploggången kunde följas till 0,2 m. I botten lera.

Schakt 25   4 x 9 m

Schaktet grävdes till 0,4 m djup, nordväst om ett impediment i en mindre förhöjning i hagmark. I väst fanns berg i dagen. Ploggången var 0,2 m och jordmånen var lerblandad, sandig morän. Därunder kom grå lera.

Schakt 26   4 x 9 m

Schaktet drogs norr om ett impediment genom en svag förhöjning i hagmark. Plogdjupet var 0,2 m och schaktdjupet 0,4 m. I södra delen påträffades en härd (A2), med skörbränd sten och sot. Anläggningen var 0,8 m i diameter och låg delvis i ploglagret. I nordvästra delen av schaktet vidtog gul sand. Resten av schaktets botten bestod av grå lera.

Schakt 27   4 x 13 m

På en sydsluttning i områdets norra del, upptogs ett 0,5 m djupt schakt. Ploggången var 0,2 m. I schaktets norra del påträffades en möjlig sentida härd (A3). Denna var oval 0,8 x 1 m. Anläggningen som delvis låg i ploglagret innehöll såväl skärvig som skörbränd sten och sot. Schaktets botten bestod av lera.

Schakt 28   4 x 18 m

Schaktet drogs i mot sydost sluttande åkermark, öster om ett impediment. Ploggången var 0,3 m och schaktdjupet var 0,4 m. En sten 0,4 m i diameter låg centralt i schaktet. Schaktets botten utgjordes av lera.

Schakt 29   4 x 17 m

I mot sydost sluttande åkermark drogs ett 0,4 m djupt schakt. Ploglagret var 0,3 m. Under detta kom tegel och kolsplitter. Schaktets botten utgjordes av varvig lera.

Schakt 30   4 x 15 m

Schaktet drogs i mot sydost sluttande åkermark. Ploggången var 0,3 m. Schaktdjupet var 0,4 m. I norra delen påträffades en härd (A4) 0,4 m i diameter som innehöll skärvig och skörbränd sten. Anläggningen borttogs. Mot botten vidtog varvig lera.

Schakt 31   4,5 x 17 m

I mot sydost sluttande åkermark drogs ett 0,4 m djupt schakt. Ploggången var 0,3 m och under denna syntes varvig lera.

Schakt 32   4 x 19 m

Längst i områdets norra del drogs ett 0,4 m djupt schakt. Plogdjupet var 0,4 m och jordmånen myllablandad mo. I den centrala delen av schaktet påträffades ett täckdike. Schaktets botten utgjordes av varvig lera.

Schakt 33   3,5 x 17 m

Schaktet drogs i mot öster sluttande åkermark. Plogdjupet var 0,3 m och schaktdjupet 0,4 m. Norra delen av schaktets botten var morän vilken gradvis övergick i lera mot söder.

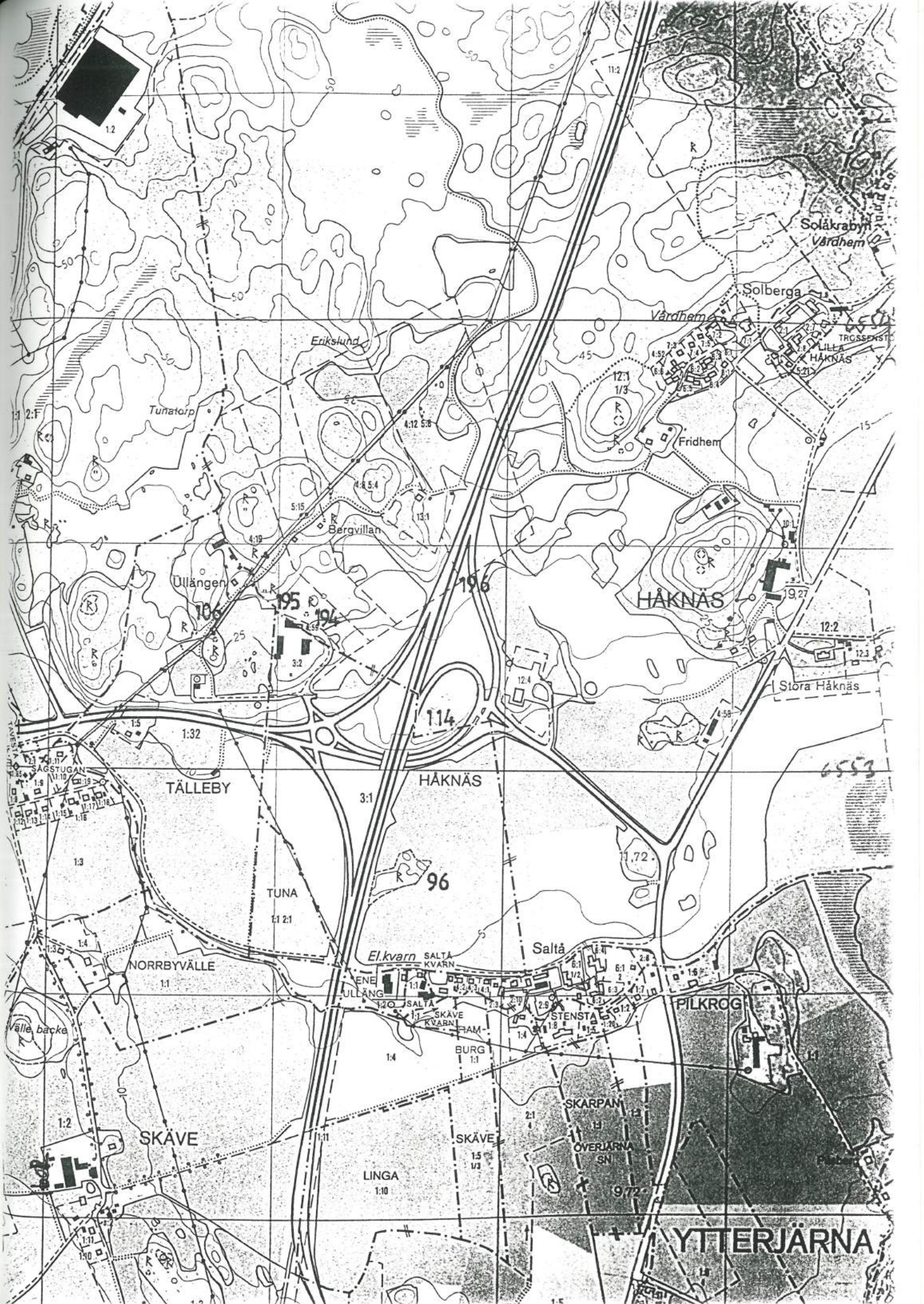
Schakt 34   8 x 11 m

Norr om ett impediment på en svag förhöjning i åkermark drogs ett 0,6 m djupt schakt. Plogdjupet var 0,4 m. Botten utgjordes av varvig lera. Schaktet utvidgades med en 2 x 4,5 m stor ruta. En oregelbunden mörkfärgning (A5) 1 m i diameter påträffades. En mörkfärgning (A6) 0,4 m stor framkom norr om A5. Väster därom kom en kolkoncentration (A7) 0,4 m i diameter, vilken innehöll såväl skärvig som skörbränd sten. En mörkfärgning (A8) 0,3 m i diameter återfanns i den norra delen tillsammans med ett fåtal större stenar, 0,3-0,5 m stora.

Fyndplats

Flinskrapa (F1), 3,8 x 6,8 m med retusch påträffades ca 10 m väster om schakt 34 i åkern.

1871

12

Solåkraby
Vårdhem

Solberga

Vårdhem

Erikslund

Tunatorp

HÅKNÄS

Fridhem

Ullängen

HÅKNÄS

Stora Håknäs

TÄLLEBY

HÅKNÄS

TUNA

96

NORRBYVÄLLE

El kvarn SALTA
KVARN

Saltå

PILKROG

SKÅVE

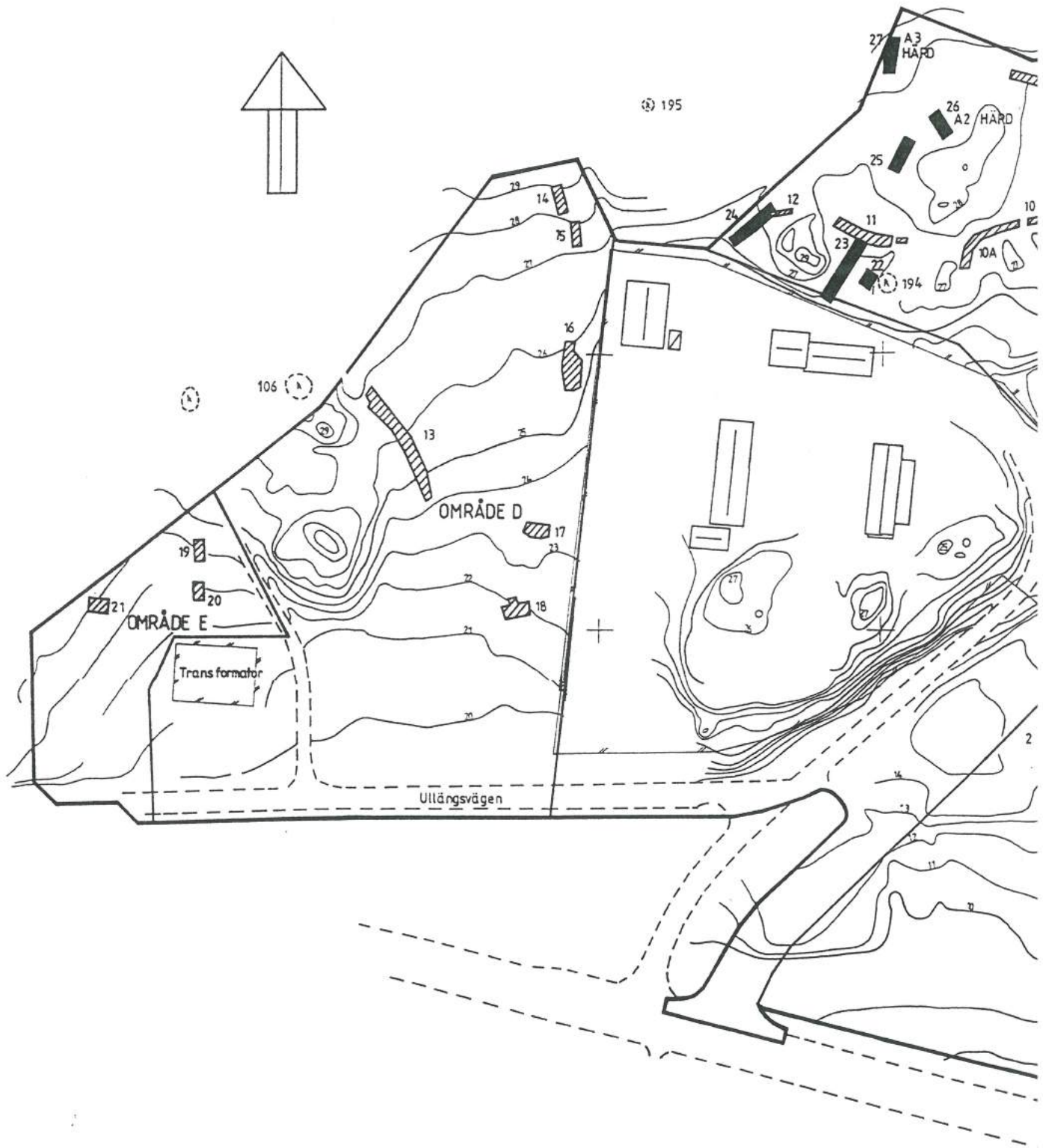
SKÅVE

SKARPAN

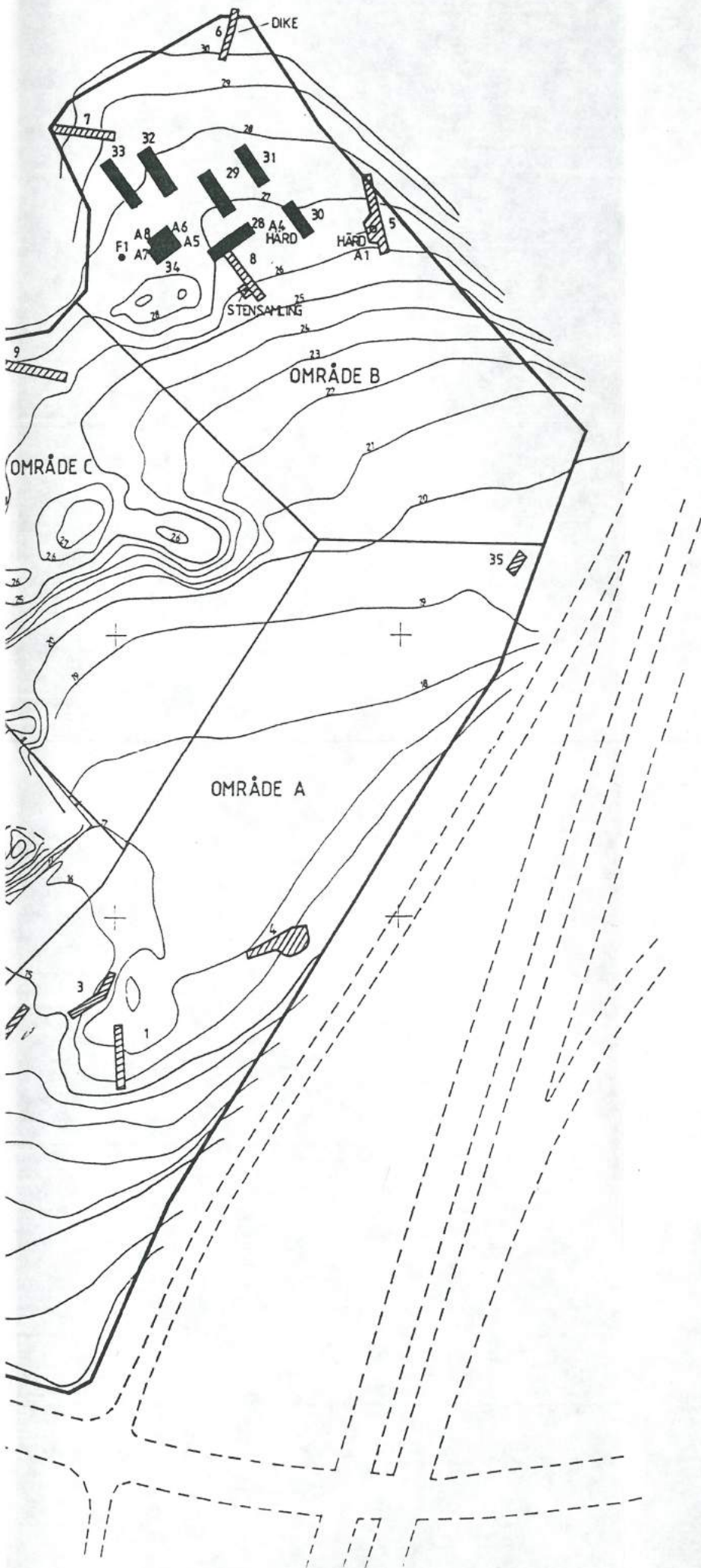
OVERJÄRNA
SN

LINGA

YTTERJÄRNA

SCHAKTPLAN

SÖDERTUNA ARBETSOMRÅDE

FORN 106,194

HÅKNÄS 12:1,17:1,17:2 OCH TÄLLEBY 1:32

YTTERJÄRNA/ÖVERJÄRNA S-N

SÖDERTÄLJE K:N, SÖDERMANLAND

Skala 1:2000 DNR 1219/90

UPPR 1991 U. STRUCKE

 1990 ÅRS UTREDNING

 1991 ÅRS UTREDNING

